

Révész Sándor

Bakok legyünk, vagy dogmatikusok?

A bűnbak eredeti értelméből kifordult fogalom. Az eredeti bak (pontosabban két bak), mely Mózes III. könyvében, a Lévitákéban tűnt föl és múlt ki, nem arra szolgált, hogy mások helyett őket tartsák bűnösöknek és ők bűnhődjenek. Bűnös tulajdonosaik éppen az ő feláldozásukkal, „a bűnért való engesztelő áldozattal” ismerték el és bűnhődtek meg a bűneiket. Megfizettek értük. A bakjaikkal. A bakok persze elhaláloztak, de akkor is ez történt volna, ha a tulajdonosaik eladják vagy megeszik őket, mint a többi. A baknak mindegy, a tulajnak nem mindegy. A kecske nem személy, hanem tulajdon. Jóság. Tárgyi érték. A bűnösöknek büntetésként az általuk birtokolt értékről kellett lemondaniuk. Mintha pénzbüntetésre ítélték volna őket. A Léviták könyvének egész 16. része baktul, tulkostul, Áronostul arról szól, milyen bűnvallás, áldozatvállalás, önsanyargatás kell ahhoz, hogy bűneinktől megtisztuljunk. A bibliai „bűnbakolásban” tehát igazságérzetünk és morális normáink szerint nincs semmi kivetnivaló. Sőt, a bibliai bűnbakolás a bűnvallás mintapéldája. Áronnak szépen fel kell sorolnia Izráel fiainak valamennyi bűnét, midőn azzal a nyomorult bakkal az előírt hókuszpókuszokat végigcsinálja. Ezen hókuszpókuszok napja az engesztelés napja. A jom kippur, amikor a közösség és annak minden tagja külön-külön önmagába néz, visszatekint az elmúlt időre, elszámol vétkeivel társainak, a Mindenhatónak, és katarzist él át.

Kiadtak egy jó vaskos könyvet a bűnbakolásról. (Bűnbak minden időben, szerk. Gyarmati György, Lengvári István, Pók Attila, Vonyó József; 2013, Kronosz Kiadó, Magyar Történelmi Társulat, Allambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára, 560 oldal.) Van benne negyven tanulmány. És csupán kétfőben, a könyv 30. majd 530. oldalán esik szó arról, hogy a bűnbak eredetileg olyan lény, akiről senki sem állítja, hogy bűnös, sőt mindenki számára egyértelmű, hogy nem az. Annyira nem, hogy kizárólag „hibátlan” kecskét lehetett erre a célra fölhasználni. De még az erre emlékeztető Zsidai Ágnes is úgy véli, hogy a bűnbakolással „a vezeklés átruházhatóságának eszméje” születik meg. Szó nincs róla. A baknak nincs vezeklésre alkalmas személyisége. Ő nem individuum. Ő a vezeklésnek nem alanya, hanem eszköze. Akik feláldozzák, azok vezekelnek! Egészen csodálatos, hogy nagy munkával és ambícióval összeraknak egy könyvet, mely már címe szerint is „minden idők” bűnbakjaival foglalkozik, mely a hátlapján hirdeti, hogy a bűnbak „szerves része a földi civilizáció egészének”, és mégis teljes egészében kireked a szerkesztők és szerzők érdeklődésének köréből ennek a 180 fokos jelentésváltozásnak a ténye és oka.

Végképp nem esik szó a legegyszerűsebb és legnagyobb hatású bűnbaktörténetről, Jézus Krisztuséről, „Isten báránnyáérol”, „ki elvette a világ bűneit”. Jézus, a bűnbárány a bűnbak párja és ellen-

pontja. Amennyire emberalatti lény amaz, annyira emberfeletti emez, amennyire passzív és tudattalan amaz, annyira aktív és tudatos emez. Ám a bűnelvétel aktusa mindkét esetben az önbűn katartikus felismerését, tudatosodását célozza a bűntől való megváltás feltételeként. Akik ennek a feltételnek nem felelnek meg, azok bizony bűnösök maradnak az Úr szemében.

Mindezzel nem egyszerűen érdekes témakörök estek ki a kötetből, hanem egy igazán releváns kérdés. Az, hogy mi felel meg a bűnvallás, bűntudat, vezeklés, gyónás funkcióinak a szekularizáció korában. Ha már nem számolunk a Szemmel, mely mindent lát, s a túlvilági ítélettel, az igazság pillanatával, akkor mi korlátozza a saját előny elvén működő mindennapi tudatot a bűntagadásban, bűnhárításban, bűntulajdonításban? A szekularizációval nem csupán a hívők aránya csökken, de a hívők hitének jellege is megváltozik. Éppen ezt bizonyítja, hogy a bűnbak fogalma ilyen szépen funkcionál az eredetivel ellentétes jelentéssel, miközben a Bibliának ez az eleme meglehetősen közismert. Elveszett az áldozat súlya! Elveszett az engesztelés katarzisa. A hívők sem érzékelik már, hogy az „áldozat” az áldozók vesztesége. Ingyenesnek tűnik immár a bűntől való megszabadulás, viszont az Isten képére teremtett ember megszűnik a teremtés urává lenni, melynek a többi élőlény a szolgáltatásra rendeltetett csupán. Ily módon a fölállózott kecskebak kiléphet tisztán instrumentális pozíciójából, antropomorfizálódhat, személyes vesztes lehet, halála megmérhető az emberi igazság mércéjével, ártatlansága tényezővé válhat, és halála igazságtalannak találtathat. Így a bűnbak szimbolizálhatja azo-

kat az embereket és közösségeket, melyeket mások bűnei miatt, mások helyett veszítették el. Isten és a pokol súlyvesztése így összeolvaszt két ellentétes folyamatot, mely párhuzamosan futott az emberi történelemben. A saját előny elve alapján zajló önérdékű bűngazdálkodást és a katartikus, rituális bűnvallást, a bűntől való megszabadulást a vele való szembenézés, a bűntudat és bűnbánat által.

Ormos Mária azt írja, „amióta a hatalomnak nem áll módjában, hogy az Urat vagy a Sorsot tegye felelőssé a nyomorért, az aszályért, az árvízért vagy a gazdasági válságért, minden korábbinál nagyobb szüksége van bűnbakra”. Ez nem egészen így van. Amikor az emberfeletti hatalmak hatalmában való hit határozza meg egy társadalom gondolkodásmódját, akkor nem csupán a hatalomnak, hanem a társadalom egészének szüksége van olyan földi bűnbakokra, akiknek a feláldozásával az emberfeletti hatalmat ki lehet engesztelni. Két különbség van a szekularizáció korához képest. 1. Az áldozatot nem kell feltétlenül, minden esetben bűnösnek tételezni; 2. A bűnösséget nem kell racionalizálni, e világi tényezőkből levezetni. A régi görögök például járványok, éhínség, elenséges betörés esetén összefogdostak nyomorékokat, koldusokat vagy (bármiért) elítélteket, jól összeverték, meghajigálták s a városból kikergették őket. Lehet, hogy olykor meg is ölték a szerencsétleneket, ebben a tudósok között nincs egyetértés. És mi történt a Jáfóból Tarsisba tartó hajón? Teljes volt ott a vallásszabadság és az ökumené, mindenki a maga istenéhez imádkozott, hogy a hatalmas vihar ne pusztítsa el a hajót, s Jónást is arra biztatta a kormányos,

hogy bárki is az ő istene, kiabáljon hozzá, hátha az segít. Végül azonban az segített, hogy „sorsot vetének és a sors Jónásra esék”, bedobták őt a tengerbe. Ezzel a megoldással a Mindenható meg is elégedett, s a vihar elült. Ahhoz például, hogy a zsidók bűnbakok legyenek, és elűzzék őket, csak a szekularizáció korában kellenek e világi összeesküvés-elméletek. A szekularizáció kora előtt éppen elég volt oknak és magyarázatnak, hogy zsidók, akik nem ismerik fel Jézusban a messiást, s ezért az Úr méltán haragszik és sújt le rájuk.

A bűnbakolás tehát mindig létezett, de csak a szekularizációval vált racionalizálható problémává.

Azáltal, hogy a bűnbak fogalmának történelmi alakulását a kötet (illetve az anyagát szolgáltató konferencia) nem követte, a bűnbak-kérdés ellaposodott és egyben parttalanná is vált. Elmosódtak a bűnbak fogalmának körvonalai. Így van ez: ha egy fogalmat közéleti idegességünkben túlterhelünk, akkor az ellapul és szétfolyik. A kérdés odáig egyszerűsödött, hogy miért és miképp alkotnak emberek, közösségek, intézmények másokról hamis ítéleteket, miért határozzák meg tévesen különböző jelenségek okait. Bűnbak ennek megfelelően a tényleges minőségétől függetlenül minden(ki) lehet, amiről, akiről téves és negatív vélekedések alakultak ki: személy, intézmény, kategória, gazdálkodási forma, bármi. A legnagyobb bűnösök is lehetnek bűnbakok, Hitler is, Sztálin is, Szálasi is, a fasiszta rezsimek is, vadkan is, szobor is, még maga a nagybirtok is. És valóban, mindezekről lehet téves vagy sötétben célzatos, manipulatív állításokat megfogalmazni, s ezekkel különböző kétes célokat követni.

Szerepel a kötetben egy szociálpszichológus, László János, aki nagy apparátussal igyekszik megmagyarázni „a magyarok” „erős bűnbakképzési hajlandóságát”. Megállapítja, hogy annál egészségesebb egy nemzet és annál kevésbé hajlik a bűnbakképzésre, minél magasabbra teszi a maga ágenciáját, vagyis cselekvőségét nem csupán a pozitív, hanem a negatív eseményekben is. „A negatív események magas ágenciája a múlt kudarcainak felelős elfogadását jelenti; ha azonban az ilyen eseményekről szóló elbeszélések csakis külső csoportokra ruházzák az ágenciát, az defenzív identitásra és a történelmi traumák feldolgozásának alacsony szintjére utal.” Föl sem merül a kutatóban a kérdés, hogy miként viszonyulnak az általa vizsgált elbeszélések a valósághoz. A történelmi tények teljességgel érdektelenné válnak. Mintha nem lehetne egy negatív történelmi esemény tekintetében egy csoport ágenciája ténylegesen alacsony, és nem felelhetne meg egy trauma valóság-hű feldolgozásának az, ha a kutató csoport a maga alacsony ágenciájára alacsony ágenciaként emlékezik. Mit kezdjenek, mondjuk, a deportáltak a saját deportálásukkal? Ennek a dolgozatnak a módszertani abszurditása jól jellemzi azt a zavart, amit a kötet egésze tükröz.

Miután az ember okkereső, viszont tökéletlen lény, a legalább részben helytelen vagy kétségbe vonható okhatározások száma végtelen. Ily módon a bűnbakok száma is a végtelenségig szaporítható. Nincs az a fantáziátlan szaktörténész, aki ne tudná eladni egy ilyen bűnbak-konferencián azt, amivel éppen foglalkozik. Így aztán meglehetősen esetleges, hogy egy ilyen

kötetbe mi kerül be. Ettől még persze lehet jó bármi, ami belekerült, és nagyjából valóban jó is. Többségében színvonalas és érdekes dolgozatok követik egymást. Ha nem is egészen arra, amire szánták, de ez egy jó kötet. Nem arra, hogy a bűnbakolás mibenlétét mélyebben értsük, de arra igen, hogy sok jó szerzőtől sok jó tanulmányt olvassunk sok érdekes témáról, és sok mindent megtudjunk a történelmi-társadalmi balhitek számos változatáról.

Mindazonáltal ennek a sok betűnek az elfogyasztása után látunk rá lehetőséget, hogy eljussunk egy számkura nagyon fontos tanulságig, ami magában a kötetben nem vonódik le.

Spanyolország a XIX. század elejére végképp lehangolt. Intézményei, berendezkedése fölött eljárt az idő. Napóleon seregei megalázták, francia megszállás alá került, tengerentúli területeinek túlnyomó részét elvesztette. Napóleon bukása után lázasan kutatták a hanyatlás okait: „szinte a jelenség általánosítható algebrái képlete: a kudarcok okaiként *valamik* helyett ezúttal is *valakiket* kerestek. Ez egyébként érthető: a *valamik* kutatása lényegesen mélyebb belátást, időigényes szellemi erőfeszítést kívánt volna, amelyre a korabeli elit 1814-ben restaurált galériája nem volt képes, sem hajlandó. (...) De ha a legjobb történészek, akiket az ügyben nem fűtenek aktuális szenvedélyek, az utóbbi évtizedekben, már a legkorszerűbb statisztikai módszerekkel fölhalmozott adathalmaz birtokában is heves vitákat folytatnak a hanyatlás tényezőiről, érthető, bár nyilvánvalóan kontraproduktív volt, hogy a magyarázatot akkor a kortársak meg-

személyesítették, és frusztrációjukat a kor jobb-rosszabb közéleti cselekvőin verték le. És az is kódolva volt, hogy főleg olyanokon, akik az idejétmúlt intézményeken jelentősen akartak változtatni.” (Kiemelések az eredetiben – R. S.) Ez a néhány sor Harsányi Iván dolgozatából többet mond el a mai, antibiblikus (negatív) értelemben vett bűnbakolásról, mint a kötet elején sorakozó terjedelmes teoretikus dolgozatok együttvéve. A jelenség lényege az objektív összefüggések szubjektív vizsgálása. Ennek pedig objektív okai vannak. Akik a bűnbakolás „okaiként *valamik* helyett... *valakiket* keresnek”, ugyanazt teszik, mint a bűnbakolók. Ha pedig a bűnbakolás egyik legfontosabb motivációja a status quo, a meglévő intézmények, struktúrák és szokások védelme, akkor az is szükségszerű, hogy a bűnbakok egyik jellegzetes típusa a rovásukra írt problémák kemény okainak feltárásán és felszámolásán munkálkodó értelmiség legyen.

„Legyen éber az egész dolgozó nép... A hibák mögött keresse meg az ellenség kezét.” Így biztatott a valamik helyett a valakik keresésére Rákosi Mátyás 1949-ben, amikor levonta „a Rajk-banda megsemmisítésének tanulságait”. Gyarmati György idézi ezt tanulmányában, melyben sorra veszi az ötvenes évek ellenség-, bűnbakképző kategóriáit, és megállapítja, hogy ezekbe az ellenségkategóriákba az ideológiailag hozzájuk csatolt „holdudvarral” (a hozzátartozókkal, az „uszályba kerültekkel” és „bérencsekkel”) együtt többen tartoztak, mint ahányan az országban éltek. Egy magyarországi polgár átlagosan 1,4 ellenséges kategóriába sorolódhatott be. Ez így volt logikus. Tota-

litárius diktatúrában mindenkinek bele kell férnie a bűnösök valamely kategóriájába, hogy szükség esetén a személyes tevékenységétől függetlenül, igazolhatóan üldözhető legyen, és senkinek ne legyen oka nem félni a hatalomtól. A hatalom cselekvési szabadsága így lehet a legteljesebb. Ebben az esetben az az érdekes, hogy a totális szubjektívizálást a legjelentősebb „objektívizáló”, Marx rendszeréből vezették le. Ez igazolta azt (időlegesen) az igényes okkeresésre szocializálódott értelmiségiek jelentős része számára is. Objektíve meghatározható, hogy egy adott történelmi-társadalmi csoport miként viselkedik, mert a hozzá tartozó szubjektumok tendenciaszerűen úgy viselkednek majd, ahogy objektív érdekeikből következik. Csupán a tendenciát kell totalizálni és az egyéni együtthatótól eltekinteni ahhoz, hogy eljussunk odáig, ameddig a Rákosi-korszak marxista értelmiségének túlnyomó része eljutott: a nép érdekeit keresztező csoporthoz tartozó szubjektum objektíve a nép ellensége. Mindazokkal együtt, akik ezzel nincsenek tisztában, akik ebből nem vonják le a megfelelő következtetéseket, akik tehát szubjektív okokból objektív osztályhelyzetük ellenére is a nép ellenségeinek szekekerét tolják. Az objektív helyzetükből következően bűnösök és az annak ellenére bűnösök kategóriáiba most már mindenki belefér.

A fenti műveletek (ön)igazolásához „csupán” olyan rendkívüli történelmi helyzetet kell érzékelni, amely „nem engedi meg”, hogy a valószínűség és a bizonyosság, a feltehető és a bizonyítható megkülönböztetésével pepecseljünk. Azt pedig végképp nem, hogy a vitathat-

tatlanul bűnösök bűnösségének a mértékét a bizonyíthatóság szintjére korlátozzuk.

Nem kell sok hozzá, hogy sokan érzékeljék ilyennek a történelmi helyzetet. A világháború pedig mindennél több volt, amit rendkívülinek lehetett érzékelni. A felelősségre vonás a legdemokratikusabb országokban is áttörte a jogállami normákat. A kollektív bűnösség tételezését legitimálták, bátorították és gyakorolták a győztes nagyhatalmak is. Óriási méreteket öltött a nemzetek és származási csoportok kollektív üldözése. A Stanford tekintélyes történészprofesszora, Norman Naimark szerint a háború után a félelemmel és gyűlölettel telt nacionalizmus még erősebb volt Európa keleti részén, mint a húszas-harmincas években. A háborút követő katarzis etnikai tisztogatásokkal, egynemű vagy egyneműbb nemzetállamok kialakításának törekvésével kapcsolódott össze.

Naimarkot Gerhard Seewann idézte meg, aki Franz Basch Volksbund-vezér kivégzéssel végződő perét elemezte. Az elemzés szerint amennyire nyilvánvaló, hogy Basch „egyike volt a felelősségre vonandó tetteseknek”, annyira nyilvánvaló az is, hogy csak egy politikailag motivált, prekoncepció per eredményeként lehetett kivégezni őt. Olyan perben, melyben „a vádlók és a bírók számára elsősorban nem a vádlott egyéni bűnösségének megállapításáról volt szó, hanem arról, hogy bizonyítsák Basch részvételét a lehető legtöbb ismert náci büntettségben... a részvétel elegendő igazolásaként formáljogilag levezetett bizonyítékok, valamint a tett elkövetésének objektív lehetősége szolgáltak. (...) ... a bíróság... olyan esetek és büntetőjogi tényállások

tisztázásában nem volt érdekelt, melyek egyéni mérlegeléssel és nem pusztán formálisan lettek volna megítélhetők.”

A Magyarország történelmi bűnbakjait bemutató huszonnégy tanulmány közül nyolc (!) foglalkozik részben vagy egészben azokkal a háború utáni perekkel, melyekben túlnyomórészt jogilag sem ártatlan és valamilyen mértékben és értelemben mindenképpen felelős emberekből lettek bűnbakok. Ez az arány is mutatja, hogy mennyire nyomasztó és máig ható bajok származnak abból, ha bűnösökből csinálnak bűnösebbeket a jogállami normák felrúgásával. Ezt sosem fogják megérteni azok a szélsőbaloldali radikálisok, akik minden egykori jogsértő ítélet felülvizsgálatát a náciizmus diadalaként kommentálják.

A nyolc dolgozat közül Karsai Lászlónak a (Beszélőben már korábban megjelent) írása a legfölkavaróbb, mely Szálasi Ferencről mint tökéletes bűnbakról szól. Szálasi éppen azért tökéletes bűnbak, mert köztudottan és kétséget kizáróan nagy bűnös volt, és az általa hirdetett eszme – Horthyéval ellentétben – közeli rokonságban állt a zsidóság teljes kiirtására törekvő Hitlerével. Ezért aztán nem volt nehéz megfordítani a bűnösségi hierarchiát a magyarországi zsidóság elpusztítása tekintetében 1944 tavasza és vége, Horthy kormányzóságának utolsó szakasza és a Szálasi-éra között, és meggyökeresíteni azt a képet, hogy a zsidóság üldözése folyamatosan súlyosbodott, és a Szálasi-érában érte el a csúcspontját. Holott ennek ellentmondanak az elemi tények. Sztójayék lelkesen deportáltak, Szálasiék vonakodva, sokkal kisebb mérték-

ben és sokkal nagyobb ellenállást tanúsítva. Tíz-tizenkét áldozatból egyet szolgáltatott ki, illetve gyilkoltak meg Szálasi uralma alatt, a többit Horthy kormányzósága idején. (Mindkét esetben megszállt országban.)

És ki merné azt állítani, hogy ma már, hét évtized múltán nincs jelentősége a bűnösségi sorrend hajdani fölcserelésének? Hiszen ezt az egykori hazugságot vezették át a magyarországi „jobboldal” történelemképét reprezentáló Terror Házába, ennek köszönheti Horthy, hogy Szálasi helyett nem ő áll ott párhuzamban a kommunistákkal, hanem a szalonképes politikai vezetők között tartatik nyilván. Persze ehhez az is kellett, hogy a kommunista kánon, miközben a Horthy-korszak bűneinek terhére jelentős részben átlapátolta a Szálasi-korszakba, Szálasi eszméit rávetítette a Horthy-korszakra, és fasisztának nyilvánította Horthyt és rendszerét. Azt a Horthyt kellett volna a kommunisták bűnösségi hierarchiájához képest magasabb fokra helyezni, akinek a megítélését más vonatkozásban (a fasisztaság vonatkozásában) enyhíteni kellett, hogy ne legyen a valóságtól igazolhatatlan távolságra.

Mint látjuk, a legnagyobb bűnök igazolják legkevésbé a jogállami normák felrúgását. Holott erre éppen a bűnök súlya miatt elementáris igény van. Ez az elementáris igény elementáris veszélyt jelent. Mert a legnagyobb bűnökkel szemben támaszt kételyt, a bűnösök mellé állítja az igazságérzetet akár sok évtizedes lappangás, hatvan-hetven év múltán is!

Karsai úgy véli, hogy „a nyilasok fő vagy szinte kizárólagos felelőssé tétele” és a Horthy-rendszer egé-

szének megbélyegzése együtt járt „a magyar nép, a magyar nemzet ártatlanná nyilvánításával”, azzal a hazugsággal, hogy a magyar nép nem bűnös. Karsai itt egy – csak egy, de fontos – vonatkozásban egy platformra kerül azokkal, akik a magyar népet, nemzetet ártatlannak kívánják nyilvánítani. Ő is úgy véli, hogy a nemzet lehet bűnös vagy ártatlan. Tehát lehet kollektív megítélés tárgya. Van olyan érvényes értékítélet, mely egyetemlegesen vonatkozhat egy különféleképp cselekvő emberekből és csoportokból álló egységre, amilyen a magyar nép, avagy nemzet. Márpedig, ha ilyen értékítélet lehetséges, akkor a kollektív büntetés, felelősségre vonás is lehetséges. Ha a nemzethez tartozó egyének közötti különbségtől el lehet tekinteni a megítélés vonatkozásában, akkor el lehet tekinteni az elítélés vonatkozásában is. Ez a szemléleti defektus sajnos fölöttébb általános. (Részletesen foglalkozom ezzel a Büntudathasadás című írásomban, Élet és Irodalom, 2014. március 14.)

Karsai több idézettel igazolja, hogy a politikai céloknak alárendelt népbírósi perek pártszolgálatos vádlói a nemzet érdekében, „a nemzet becsületének helyreállítása” végett bűnbakoltak. „A népbíráskodás a nemzet pere megrontói-val szemben” – mondotta Ries István egykori igazságügy-miniszter, akit nem sokkal később a nép nevében agyonverték a börtönben.

Az az igazság, hogy nem is létezhet bűnbakolás, koncepciósi perek, kollektív ítéletek nélkül átpolitizált nemzetkoncepció. Mert egy ilyen koncepcióból két dolog következik. Egy: a nemzeti politikának van valamilyen sajátos tartalma, s aki ezzel nem azonosul, az a nemzettől

idegen, az a nemzettel szemben áll, és ártalmára van. Kettő: a nemzeti érdek elsődleges az egyetemes normákhoz, tehát a jogállamiság egyetemes normáihoz képest is. Van tehát oka és legitimitása annak, hogy politikai nézeteket és állampolgári csoportokat kriminalizáljunk és a jogállami normákon túl lépve büntetőjogilag kezeljünk.

Pártszervezés, nemzetnevelés, nemzetfegyelmelés. Ez volt Gömbös Gyula Nemzeti Egység mozgalmanak három alappillére. „Egy mélyreható reformpolitikával járó áldozatokat csak az új magyar típus képes meghozni, az a teljes értékű állampolgár, aki érzi és tudja, hogy öncélú és örökéletű érték csak egy van: a nemzet.” Ezt mondta Gömbös szócsove és jobbkeze, Marton Béla 1936-ban. „Minden nemzet a saját érdekét hajtja, a saját életét éli, a saját jövőjét építi. Tartsuk észben, rajtunk, magyarokon kívül senki sem akarja, hogy nekünk erős és sikeres országunk legyen. Azt is tudjuk, a folytatáshoz erő kell, az erőhöz pedig egység.” Ezt mondja Orbán Viktor 2014-ben, kizárva, hogy Magyarország népének akarnának jót azok a nemzetközi intézmények, melyek egyetemes normákat, többek között a jogállamiság normáit képviselik, s melyekkel ezek megtörésének jogáért meg kell harcolni. Mert ez a nemzet érdeke, s az mindenek fölött való.

A jezsuita rend sajátossága és rendkívüli hatékonyságának magyarázata a tökéletes engedelmisség, az önmegtagadás, az egyén teljes feloldódása a kollektív célokban. Ez az, ami megteremti érdekegységét üldözőivel. Bánkuti Gábor tanulmányában olvassuk: „A jezsuita közbeszédben ismert alapvetés,

hogy Szent Ignác halálos ágyán három dolgot kívánt a rendnek: üldözést, üldözést és üldözést.” Ez a kívánság illik a kollektívizmus, az anti-individualizmus szélső pontjára.

Individualizmus. Az egész kötetből hiányzik ez a fogalom. Holott minden feléje mutat. Ez az ellenpólus. A bűnbakolás mögött a partikuláris kollektívizmus áll, a bűnbakolással szemben pedig az univerzális individualizmus. Nincs olyan magasabb, közösségi érdek, mely az egyénnel szembeni méltánytalanságot, igazságtalanságot igazolhatná, mely erősebb lenne az egyén azon jogánál, hogy egyéni tettei és univerzális jogelvek szerint ítéljék meg, ne ítéljék őt se meg, se el olyan közösség részeként, melyet nem önként választott, vagy nem abban a vonatkozásban választotta, amire az ítélet vonatkozik.

98

Az individualizmus ebben az univerzális értelemben nagyon fiatal elv, alig több mint kétszáz éves. Azóta létezik egyáltalán a kollektívizmusnak ellenpólusa. Az individualizmus térhódítására radikális kollektívizmus válaszol, ami azt a benyomást kelti, hogy a bűnbak-képzés a modern időkben felforrósodó, a szekularizációval erősödő jelenség. A kötet számos szerzője beleesik ebbe a tévedésbe. Holott éppen arról van szó, hogy a bűn-

bakképzés csak a modernitással, a szekularizációval, a globalizációval, az egyén világi élete önértékének, egyediségének felértékelődésével vált problémává egyáltalán. Azóta nem értetődik magától.

Van egy átható tanulságuk a kötetben fölhalmozott bűnbaktörténeteknek. Mégpedig az, hogy semmilyen normasértés nem ártatlan. Az sem, ami a leginkább annak tűnik. A legnagyobb bűnösökkel szembeni normasértés, bűnduzzasztás is megbosszulja magát. A távoli jövőben is. Ahogy a mi jelenünk is egy múltbéli pont távoli jövője, azonképpen a mosthoz képesti távoli jövő is jelené lesz unokáink életében. Paksy Zoltánnak van egy elejtett megjegyzése, ami messze túlmutat önmagán: „Érdekes kísérletet eredményezne egy 1880-as évekbeli liberális vicclap és egy 1930-as évekbeli nyilas újság karikatúráinak összehasonlítása. Ezekben a rajzokban ugyanis pontosan ugyanazt a »zsidó« karaktert és figurát ismerhetjük fel, csak éppen az előbbi esetben politikai töltet nélkül, szórakoztató célzattal készítve, utóbbi esetben pedig a gyűlöletkeltés eszközeként.”

Hát így tessünk kedélyesen és ártatlanul cigányozni, buzizni, bármizni.

Éljen tehát a minden pragmatikus normasértést elutasító demokratikus és liberális dogmatizmus!

Mert nincs más menedék.